

fourthly, with the acquired and useful abilities of all the inhabitants or members of the society.

The acquisition of these skills, taking into consideration the keeping of their owner during his education, training or apprenticeship, always requires the actual costs, which are fixed assets. Thus, by Adam Smith's definition, in fixed assets not only the tools and buildings, but "human capital assets are included."

The fixed assets are inseparable from the social relations within which their functioning. The ambiguity of definitions is caused by changes that occur in modern categorical apparatus of modern economic thought caused the development of market relations and the need for development of information society in Ukraine. It is time to operate the definition where along with the tangible assets of the capital. This view is substantiated by the nature of the movement of their value, according to which the cost of the capital in the process of production functioning and demolishing is gradually transferred to the product.

Keywords: Adam Smith, capital, the category "fixed assets", economic systems, economic theory, national wealth

УДК 821.161.2:124.4 (091) Франко

**ІВАН ФРАНКО – ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-ГУМАНІТАРІЙ,
АРХІТЕКТОР СОБОРНИЦЬКОЇ ІДЕЇ
ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ХУДОЖНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ**

Б. З. ЯКИМОВИЧ, доктор історичних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: kf_kraeznavstva@lnu.edu.ua

Анотація. У статті зроблено спробу дати сучасну оцінку Іванові Франкові як видатному історикові та державникові, який упродовж усього життя був консеквентним соборником, глибоко розумів потребу збудувати Українську Самостійну Соборну Державу, яка лише одна може вберегти українців від асиміляції, дозволить вільно розвивати науку та культуру європейського рівня.

Ключові слова: Іван Франко, світогляд І. Франка, історія України, всесвітня історія, марксизм, українські радикали, Галичина

Коли ховали Івана Франка у Львові важкого воєнного часу 1916 року, в останню дорогу проводили його не лише українці. Серед чужинців був і видатний дослідник творчості Адама Міцкевича, єврей за походженням, поляк за вихованням і переконаннями Генрик Біґеляйзен, який добре знав Покійного, був його товаришем. Як він висловився після похорону: «Українці навіть не усвідомлюють до кінця, кого вони сьогодні ховають...». Чи усвідомлює сьогодні загал українців, якого сина мав наш народ навіть сьогодні, у соті роковини Його смерті? Далєбі...

Коли пересічного українця запитати, хто такий Іван Франко, відповідь буде правильна – видатний український письменник, другий за значенням і талантом після Тараса Шевченка. Але навіть особа з вищою освітою (звичайно, не філолог), коли починаєш її допитувати, що ж написав цей письменник, то заледве згадає зі шкільного курсу «Каменярів» (майже стовідсотково), «Гімн. Вічний

революціонер» (половина), «Борислав сміється» (відсотків сорок) та й, либонь, усе. Врахуймо, що це – далеко не вершинні твори І. Франка, хіба за винятком «Гімну». І вже дуже мало хто згадає, приміром, Франкового «Мойсея», «Перехресні стежки», «Похорон», «Івана Вишенського» чи ще низку воістину шедевральних творів І. Франка. А ще всі українці знають, що Франко – Каменяр, бо написав «Каменярів». А спробуйте допитатися, ким був І. Франко крім письменника? Запитайте професійного історика з університетською освітою про історичні праці І. Франко – добре, якщо п'ять відсотків хоч що-небудь вам відповість. А втім, окрім письменника, І. Франко видатний публіцист, літературознавець, мовознавець, філософ, історик, економіст, видавець, один з найосвіченіших учених-гуманітаріїв усіх часів, народів і епох, громадсько-політичний діяч. Попри понад три сотні захищених кандидатських і докторських дисертацій з франкознавства вчені-історики захистили хіба трохи більше десяти.

Закінчивши в 1875 р. Дрогобицьку гімназію і вступивши до Львівського університету, І. Франко зразу ж долучився до роботи в студентському гуртку «Академічний Кружок» та в редакції студентського часопису «Друг», де від 1874 р. розпочав друкувати свої вірші, оповідання та переклади. У цей час активізують свою діяльність два наявні на той час політичні напрями серед українців Галичини – *москвофіли* і *народовці*. Формування радикальної течії, що протиставила себе і москвофільству, і обмеженому народовству засвідчила появу нової течії в суспільно-політичному русі Галичини. Про це заявив журнал «Друг» на початку 1877 р. (редакційний комітет розширено 18 листопада 1876 р., до нього увійшли І. Франко, М. Павлик, І. Белей та ін.). Зміцненню демократичні тенденцій великою мірою сприяла дискусія із приводу трьох листів Михайла Драгоманова до редакції журналу, до переходу «Друга» 1877 р. на радикальні позиції, відмови від «язичія» і друк українською мовою. Можемо констатувати: від цього часу І. Франко починає перетворюватися на неформального лідера галицької молоді.

У 1877 р. разом з М. Павликом і О. Терлецьким був обвинувачений в приналежності до таємної соціалістичної організації і засуджений до 9-ти місячного ув'язнення, що дуже вплинуло на його долю. Після звільнення активно долучається до громадсько-політичної роботи, організовує гуртки студентської молоді, співпрацює з робітничою газетою «Раса», зацікавився соціалістичними ідеями насамперед тому, що був за них звинувачений, вивчив праці К. Маркса, Ф. Енгельса, Ф. Лассаля, Г. Шеля та ін., але ніколи не сприймав їх думки догматично. Спільно з польськими соціалістами готує польською мовою брошури соціалістичного змісту. Разом з Павликом 1878 р. засновує журнал «Громадський Друг», який після конфіскації виходить як періодичні збірки «Дзвін», «Молот», видає «Дрібну бібліотеку». Разом з І. Белеєм видають журнал «Світ» (1881–1882), який на той час був єдиним українським соборницьким виданням, де друкують свої твори українці обох частин України та різних політичних поглядів, стає широковідомим письменником. Після закриття журналу «Світ» через відсутність коштів і байдужості суспільства, співпрацював в журналі «Зоря» та газеті «Діло», у 1883 р. остаточно переїхав до Львова. Розійшовшись з народовцями, які побоювалися його радикальних поглядів, з метою організувати демократичне періодичне видання у 1885 і 1886 роках їздив до Києва, де познайомився з провідними діячами українського руху Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким та ін.

У другій половині 80-х познайомився з провідними польськими соціалістами, разом з Б. Вислоухом пробували заснувати спільну польсько-українську партію,

однак більшість польських лівих сил у той період почала сповідувати шовіністичні погляди, що змусило українців утворити 1890 р. «Русько-українську Радикальну Партію», програму якої підготував І. Франко. Разом з М. Павликом видає двотижневик «Народ» (1890–1895), тричі (1895, 1897, 1898) від РУРП балотувався в депутати віденського парламенту (Reichsrat) та Галицького сойму, але через виборчі маніпуляції владних структур та політичних противників посольського мандата не здобув.

У 1894–1897 рр. спільно з дружиною Ольгою, точніше на кошти з її приданого, видає журналу «Житє і Слово», де публікує системну критику соціалізму Маркса і Енгельса, а в Передмові до збірки «Мій Ізмарагд» трактує марксизм як «формальну релігію, основу на догмах ненависти та класової боротьби» [2, с. 11]. Після приїзду 1894 р. до Львова Михайла Грушевського розпочалася тісна співпраця цих двох великих людей, які навіть замешкали в межу. Завдяки М. Грушевському та його однодумцям в особі І. Франка, В. Гнатюка, О. Маковея та інших НТШ, яке він очолив, перетворилося в першу Академію наук українського народу. Від часу повного розриву з польською пресою І. Франко працює в НТШ, разом з М. Грушевським та В. Гнатюком стають головною потугою Товариства та далі новоствореної Українсько-руської Видавничої Спілки.

Від 1908 р. здоров'я І. Франка різко погіршилося, однак він продовжував працювати до кінця життя, брав участь у видавничому процесі, багато перекладав. І. Франко мав виняткові природні здібності і дивовижну працездатність, він став чи не найяскравішою зіркою української гуманітарної науки на зламі XIX – XX ст. Творча спадщина І. Франка величезна. Він автор майже 6000 літературних, публіцистичних та наукових творів, вільно писав українською, польською, німецькою і російською мовами, перекладав із 14 мов.

Як письменник належав до засадничих творців реалістичного стилю в українській літературі, найвизначнішим після Т. Шевченка її творців. І. Франко – автор понад 100 прозових творів, які відображають сучасне йому суспільне буття (оповідання «бориславського циклу», від 1877), показують пролетаризацію галицького села і зубожіння селян (збірка «В поті чола», «Галицькі образки»), біографічні оповідання («Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Олівець», «Schцnschreiben», «Історія моєї січкарні» та ін.) деградацію вищих суспільних станів («Для домашнього вогнища», 1892; «Основи суспільности», 1895; «Перехресні стежки», 1899). Окреме місце в його прозі посідають історичні оповідання та повісті.

Як мовознавець, автор низки цікавих праць («Етимологія і фонетика в южноруській літературі», «Літературна мова і діалекти» та ін.) заступав позиції про єдину українську літературну мову, вироблену на наддніпрянських діалектах (як своєрідний еталон – мова Т. Шевченка) і збагачену західноукраїнськими говірками.

Світогляд І. Франка можна умовно поділити на чотири періоди: до першого арешту 1877 р. – формувався на народних, побутових засадах, вихідним принципом яких є соціальна справедливість, яку він собі уявляв як поділ майна (передусім землі), але власність на це майно мала бути приватною, щоб кожен користав зі своєї праці; 1878 – поч. 1880-х років – пошуки розв'язання соціальних проблем на основі соціалістичних ідей, сформульованих під впливом марксизму і лассалівства, але не тотожних марксизмові; друга половина 1880-х років – боротьба соціального і національного, спроба розв'язати ці проблеми на основі критичного підходу до марксизму, соціальне стає базою для вирішення національних проблем (Франко – член-засновник і голова Русько-української

Радикальної Партії 1890-х); від другої пол. 1890-х – чітка позиція щодо розв'язання соціальних питань через створення національної держави (Франко – один із засновників Української Націонал-Демократичної Партії, 1899), ревізія марксизму і в теоретичній, і в практичній площинах [8, с. 108–109]. На його світогляд мали вплив позитивізм філософії Конта і Спенсера, еволюціонізм у природознавстві Дарвіна і Геккеля, теорії німецьких, французьких, російських соціологів, теоретиків літератури Лессінґа, Тена, Леметра, Брандеса та інших, але він залишався собою, мав власний світогляд, своє бачення для розв'язку соціальних проблем, поступу рідного народу.

Власне проблеми світогляду І. Франка були предметом найбільшої фальсифікації в підрадянську епоху. Обмежуючись раннім періодом його діяльності, будувалися неймовірні концепції про його світогляд і в той же час були заборонені для друку засадничі філософсько-світоглядні праці «Соціалізм і соціал-демократизм» (1897), «Народники і марксистки» (1899), «До історії соціалістичного руху» (1904), «Михайло Павлик» (1905) чи ті, де І. Франко явно обстоював майбутню незалежність українського народу - «Ukraina irredenta» (1895), «Передмова» (до збірки «Мій Ізмарагд», 1898), «Лекції ненависти» (1902) та ін. Не було в Європі мислителя, який ще в 1903 (трактат «Що таке поступ?»), задовго до експерименту Леніна щодо будівництва держави за Марксом, Енгельсом, Лассалем виніс цій ідеї такий вирок: «...народна держава – мала статися всевладною панею над життям усіх горожан. Держава опікується чоловіком від колиски до гробової дошки [...]. Вона, знаючи потреби всіх своїх горожан, регулює, кілько й чого треба робити в фабриках [...]. Поперед усього та всеможна сила держави налягла би страшним тягарем на кого поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути, занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, але лише позиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною [...]. Народна держава сталась би величезною народною тюрмою [...]. Хто держав би кермо влади тої держави?.. та в усякім разі ті люди мали би в своїх руках таку величезну владу над життям і долею мільйонів своїх товаришів, якої не мали найбільші деспоти [...]. А маючи в руках таку необмежену владу хоч би на короткий час, як легко могли би ті керманічі захопити її назавсідги. І як легко при такім порядку підтяти серед людности корінь усякого поступу і, довівши весь загаль до певного ступеня загального насичення, зупинити його на тім ступені [...] соціал-демократична «народна держава» [...] була би в найліпшій разі великою завадою для дійсного поступу» [1, т. 45, с. 341–342].

Чи не вбачаємо в цих пророчих словах портрет покійного СРСР та сучасної КНР, чи не до цього скочується кровожерлива Росія на чолі зі своїм новітнім «царем» В. Путіним? А щодо заманювання гарними гаслами до імперських обіймів сусідів в праці «Поза межами можливого» (1900) твердить: «Все, що йде поза рамами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації» [1, т. 45, с. 284].

Багато суголосних ідей висловив у низці своїх економічних праць з проблем політичної економії, аграрної економіки, статистики, з проблем бюджету, фінансів та кредиту, у своїх історико-економічних дослідженнях [6]. Попри те, що І. Франко був насамперед великим письменником та визначним літературознавцем, його внесок в розвиток суспільно-політичної думки та історичну науку є

феноменальним. При чому навіть в працях І. Франка з історії літератури ми маємо низку таких безцінних і глибоких думок, що багато вітчизняних та чужих істориків, які не знають його наукової спадщини або фантазують з приводу тих чи інших явищ української історії, або заплутуються в їх нетрях. На жаль, до цього часу історична спадщина І. Франка ще слабо узагальнена (наприклад, про Франка як історика нема навіть згадки в «Огляді української історіографії» Д. Дорошенка [5], в статті Д. Багалія «Іван Франко jako науковий діяч» [4], а унікальна на свій час монографія М. Кравця «Іван Франко – історик України» [7] через відомі обставини застаріла. Систематичними франкознавчими студіями займається сьогодні вкрай мало професійних істориків.

Поле діяльності Франка-історика була не лише історія України, але й всесвітня історія, про що досі не написано жодної синтетичної праці (есеїстика окремих письменників та краєзнавців цього замінити ніяк не може). Тому спробуємо тут хіба що окреслити найважливіші історико-культурні явища, які він піднімав у своїх працях. До найважливіших з них належать: «Нові дослідження над найдавнішою історією жидів» (1901; тут і далі подаємо інформацію про публікацію праці у виданні: *Франко І.* Збір. творів у 50 т (К., 1976–1986), зазначаючи том і сторінки: т. 47, с. 169–190), «Святий Климент у Корсуні» (1902; т. 34, с. 7–347), «Скити і Скитія. Історичні оповідання Геродота. Дещо про хозар. Брунон із Квебург'а, гість Володимира Великого в 1007 р. Придунайські Скити в IV – XII вв. Руське плем'я в Заліссю» (Причинки до історії України-Руси, Львів, 1912, с. 59–187. т. 47, с. 455–548), «Війни і військо в наших часах» (1882, т. 45, с. 165–185), «Два панславізми» (1884, т. 46-1, С.435–437), «До відома панів чехів» (1887, т. 46-1, с. 487–490), «Університети в Росії» (1887, т. 46-1, с. 491–512), «Свободная Россия» (1889, т. 46-1, с.538–542), «Півстоліття. Нарис історії Австрії від р. 1840 до 1890» (1891, т. 46-2, с.7–23), «Лоріс-Меліковська конституція» (1893, 46-2, с. 153–162), «Теодор Момзен (некролог)» (1903, т. 47, с. 324–326), «Момзен і слов'яни» (1904, т. 47, с. 335– 338), «Основи слов'янської політики Бакуніна» (1912, т. 47, с. 405–416) та ін. При чому навіть у названих працях із загальної історії всюди є місце, де йдеться чи про теперішні українські землі, чи моменти, які безпосередньо стосуються історії України.

Та найбільша група історичних праць стосується безпосередньо вітчизняної історії, при чому вчений розглядає її від доісторичної епохи до свого часу, а коли йдеться про філософські праці – геніяльно заглядає у майбутнє. Історичні моменти стосуються не лише праць з терену історії – історико-культурологічні моменти складають значну частину І. Франко студій з історії української літератури, книгодрукування, видавничого процесу, історії культури, економіки, статистики. Окрім того, практично в кожній історичній праці І. Франка проглядається широкий європейський, а то й світовий контекст, особливо коли йдеться про праці з історії України.

Що дуже важливо – вчений приділив значну увагу методології історичного процесу. І. Франко, будучи прекрасно ознайомлений з усіма чинними тоді досягненнями європейської науки, користувався передовою для свого часу методологією. Маючи (і справедливо) певне замилювання до антропологізму, вчений намагався показати історію людства як закономірний процес висхідного розвитку від первісних примітивних форм суспільного життя до вищих. З'ясовуючи історичні проблеми, І. Франко надавав великого значення, як на це правильно звертав увагу М. Кравець, економічному факторові. В листі до О. Рошкевич від 20 вересня 1878 р. він писав: «Я переконаний, що економічний стан народу, се головна підстава цілого його життя, розвою, поступу» [1, т. 48, с. 111]. У праці

«Критичні письма о галицькій інтелігенції» з цього приводу висловлюється так: «Всякому, хто пильно вдивляється в історичне життя, в хід розвитку якогось народу, – ясно доразу, що всякий новий напрям, нові відносини і погляди серед нього проявляються аж тоді, коли звершиться яка-небудь переміна в економічних та політичних обставинах життя того народу. Заким новий напрям думок прорветься назверх, заким він запанує і надасть усьому свою відрубну ціху, то ґрунт його економічний та політичний мусив уже бути давно готовий. Значить, переверот духовий та літературний усе наступає по перевероті економічним» » [1, т. 26, с. 85].

Критично ставлячись до метафізики, дотримувався погляду, що історичний процес не можна розглядати в незмінному стані – в статті «З останніх десятиліть ХІХ ст.» («Молода Україна», Львів, 1910, с. 96 – 97) писав: «... В історії, де вічно все йде, все минає, – кожна пора переходова». Не входячи в догми діалектики, І. Франко був прихильником великого значення еволюційного шляху суспільного розвитку. Також І. Франко був противником голого емпіризму без його відповідного аналізу. У студії «Мислі о еволюції в історії людськості» висловлюється так: «У нас історією звичайно привикли називати факти (і то звичайно тільки «важніші факти»), т. є. війни, трактати, революції і т. д. [...] Під історією розуміємо слідження внутрішнього зв'язку між фактами, т. є. таке угруповання поєдинчих уважніших і дрібніших фактів, щоб з них виходив якийсь «сенс», т. є. щоб видно було певні основні закони природні, правлячі тими фактами і викликаючі їх» [1, т. 45, с.77]. Маємо право стверджувати, що його погляди розходилися з поглядами прихильників ідеалістичних концепцій Ріккерта, Віндельбанда, які ігнорували закономірність історичного процесу.

Будучи противником категоричности у висновках, будь-якого догматизму, І. Франко таки мав рацію, принаймні частково, коли звертав увагу на релятивізм в історичній науці: «... Кожна проба історіографії являється або більше-менше поетичною конструкцією подій на основі більше або менше критично провірених (через порівняння деталей), доступних авторові свідоцтв, причому у талановитого автора випукло виступають визначні історичні діячі на тлі їх окруження, або більш або менш вірним представленням суспільно-політичних відносин, у якому за масою нагромаджених для сього з конечности деталей бліднуть або майже зовсім щезають визначні історичні діячі» («Студії над українськими народними піснями», ЗНТШ, т. 98, с. 35).

І. Франко виступав проти суб'єктивізму, підтасовування фактів, щоб обґрунтувати наперед визначені схеми – це видно в праці «Др Остап Терлецький. Спомини і матеріали» [1, т. 33, с. 304–370]. Вважав, що слід дотримуватися історично-порівняльного методу лише тоді, коли явище своїми конкретно-історичними особливостями відповідає іншому подібному явищу як об'єктові порівняння. Отже, дослідницькі методи, якими користувався Франко, були науковими і прогресивними.

Корпус історичних праць І. Франка можна розділити на такі групи:

1. Загальні праці з історії України

Поділ праць І. Франка на літературознавчі та історичні дуже умовний. Тому тут слід означити дві дуже важливі праці в чужоземних енциклопедичних виданнях, які І. Франко написав у час свого духовного злету, перед важкою хворобою, що розпочалася 1908 р.: «Южнорусская литература» (Энцикл. словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона, Спб, 1904, т. 41; т. 41, с. 101 – 161, купюру на с. 161 див.: [2, (Покажчик купюр), с. 229] та «Українці», написаній в 1906 р. на замовлення проф. О. Ашбота (побачила світ під назвою «Kisoroszok»

(„Малоруси“) побачила світ в угорській енциклопедії «Egyetemes Irodalomtörténet» («Історія всесвітньої літератури», Будапешт, 1911, т. 4, с. 459 – 486; т. 41, с. 162–193). У вступі статті «Южнорусская литература» І. Франко чітко зазначає: «Ця назва вживається тут не в смислі географічним; вона застосовується не до літератури (правильніше – до літератур) півдня Росії, а до літератури однієї зі слов'янських особин, яка іменується також малоруською, русинською або українською. [...] В південноруській літературі, як і у всякій іншій слов'янській, духовне життя нації з давніх-давен відбивались паралельно в *словесності* (усній традиції міфологічній та поетичній) та *писемності* [...] Як уся культурна історія південноруського народу, так і його література поділяється природньо на три епохи: 1) епоху самостійного політичного життя, від її початку до половини XIV ст.; за межу можна взяти рік 1340, коли остаточно було ліквідоване галицько-руське князівство; 2) епоху литовського і польського володарювання, з наступним за нею періодом долучення південноруських земель до складу держав російської і австро-угорської, від половини XIV до кінця XVIII ст.; 3) епоху національного відродження південноруського племені переважно через літературу» [1, т. 41, с. 101–102]. Отже, І. Франко чітко розділяє історію східнослов'янських народів, їх культуру. Саме ці студії стали конспектом для його «Нарису історії українсько-руської літератури» (Львів, 1910). На жаль, важка хвороба не дала змоги зробити виважений синтез історії української літератури, в ній наявні помилки в датуванні. Проте згадані енциклопедичні статті, як також фундаментальне дослідження «Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського», основна частина якої була написана ще до хвороби і вперше повністю опублікована в т. 40, К., 1983) мають багато засадничих думок, які стосуються чисто історичного процесу в Україні. Тут І. Франко подає таке тлумачення літописних джерел, письмових пам'яток, без якого не можна обійтися сучасній історичній науці.

2. Давня історія України

До них (подаємо за часом написання) зараховуємо такі студії: «Дві унії» (1890; т. 46-1, с. 583–588), «З історії Брестського собору», 1895; т. 46-2, с. 193– 219), «Іван Вишенський і його твори» (окреме вид Львів, 1895; т. 30, с. 7–211 та більш ранні окремі статті про цього діяча і його епоху), «Хмельниччина 1648–1649 років у сучасних віршах» (1898; т. 31, с. 188–253, «Покажчик купюр», с. 21 –164), «Йосиф Шумлянський, львівський єпископ 1668–1708 р. і заведення унії в Галичині» (1898; т. 47. с. 143–157), «Матеріяли до історії Коліївщини» (Львів, 1904), «Наливайко в мідянім биці. Причинок до історії легенди» (1906, т. 36, с. 376–390) та ін.

Цікавою і популярною є історична повість «Тарас Беркут» з часів Галицько-Волинської держави (XIII ст.), нападів монголо-татар на наші землі (перша премія ж. «Зоря», 1883)

3. Нова історія України

Узагалі першою великою історичною працею І. Франка і, зокрема, першою в українській історіографії спробою створити новий літературно-науковий жанр – жанр історичної біографії, історико-біографічного нарису – належить монографія «Життя Івана Федоровича і його часи» (1883–1884; збереглася в рукописі, надрукована т. 46-1, с. 7–298). І. Франко детально змалював економічні та політичні відносини середини XIX ст., зібрав і опрацював цінний джерельний матеріал, на їх основі написав низку пізніших історичних студій («Панщина та її скасування в 1848 р. в Галичині», «Задушні дні у Львові», «Польське повстання в

Галичині 1846 року. Історична розвідка», «Грималівський ключ в р. 1800» та ін.), які увійшли до золотого фонду галицької історіографії підавстрійської доби. Цінною студією до історії Буковини є його праця «Лук'ян Кобилиця. Епізод із історії Гуцульщини в першій половині ХІХ ст.» (1902; т. 47, с. 248–288). Період «бурливих літ» відображено також у прозових творах «Різуни», «Гриць та панич», а руйнування греко-католицької церкви на Холмщині та Підляшшю в 60-х рр. ХІХ ст. та реакція польського кліру – в оповіданнях «Місія», «Чума». Відносини в галицькому суспільстві часів життя І. Франка знаменито показано в його художніх творах (оповідання Бориславського циклу, збірка «В поті чола», повісті «Перехресні стежки», «Основи суспільности» та ін.).

До найважливіших праць І. Франка, що стосуються тематики політичної історії України того періоду належать: «Середні школи в Галичині в рр. 1875–1883» (1884, 46-1, с. 418–434), «До історії нашого відродження» (1886; с. 452–453), «Сожжение упырей в с. Нагуевичах в 1831 г.» (1890; т. 46-1, с. 565–581) «Півстоліття (Нарис історії Австрії від 1840–1890 рр.)» (1894; 46-2. С.7–23), «До історії галицько-руського селянства» (1894), «Селянський рух в Галичині» (1895; 46-2, с. 242–257), «Дещо про польсько-українські відносини» (1895; т. 46-2, с. 258–279), «Матеріяли і уваги до історії австро-руського відродження 1772–1848» (1896; т. 29, с. 403–410), «Поляки і русини» (1897, т. 46-2, с. 317– 330), «І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття» (1896, спільно з В. Гнатюком, документ підписали галицькі діячі; т. 46-2, с. 339–350), «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» (1913; т. 47, с. 549– 650) та ін.

Окреме місце серед цих студій належить двом книжкам: «Причинки до історії України-Руси» (1912) та «В наймах у сусідів» (1914). Перша, про яку згадано частково вище, побачила світ після глибокого конфлікту з М. Грушевським через його незгоду друкувати «Нарис історії україно-руської літератури» після її публікації окремим виданням повторно в «Літературно-науковому Вістнику». У газеті «Діло» (1910–1912) І. Франко друкує цикл статей, де критикує «Історію України-Руси» М. Грушевського та інші його історичні праці. Конфлікт був зумовлений хворобою І. Франка. Водночас, попри все, він був одним з найкращих джерелознавців і його критичні зауваги в багатьох моментах були слушні або значно доповнювали розуміння історичних подій.

У книжці «В наймах у сусідів» І. Франко планував у 3-х томах зібрати і перекласти українською мовою найважливіше з того, що він опублікував 1886 – 1896 роках у газеті «Kurjer Lwowski» польською мовою. Та через хворобу, початок світової війни, вийшла лише одна книжка, причому через цензуру до 50-ти томного Зібрання творів не потрапило 55% опублікованих там матеріалів, які доповнюють в основному історію Галичини ХІХ ст.

Значним є внесок І. Франка в розвиток історичного краєзнавства. Результати своїх студій з етнографії та фольклористики він публікував в часописах «Друг», «Світ», «Житє і Слово», «Зоря», «Киевская Старина», в «Записках НТШ». Упродовж 1898–1913 керував Етнографічною комісією НТШ і разом з В. Гнатюком редагував «Етнографічний збірник». І. Франко опублікував низку цікавих краєзнавчих студій: «Дещо про Борислав», «Наші коляди», «Із уст народу», «Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland». Його стаття «Галицьке краєзнавство» (1892; т. 46-2, с.116–150) прекрасно узагальнює здобутки цього напрямку історичних досліджень. Велике значення для пізнання історичного процесу мають численні Франкові рецензії на праці діячів української та світової культури.

Видавнича діяльність посідала особливе місце в житті Франка, повністю відображала весь спектр його інтелектуальних зацікавлень, є невід'ємною

частиною його біографії, важливою складовою частиною національно-визвольного руху.

За своє життя брав участь у виданні 7-ми книжкових серій: «Дрібна бібліотека» (1878 – 1880, видавав разом з М. Павликом, І. Белесом, Є. Олесницьким, Є. Озаркевичем та ін., вийшло фактично 15 випусків; «Наукова бібліотека» (1881, 2 випуски); «Літературно-наукова бібліотека» (1889 – 1897, «мала серія» – фактично 33 випуски, «нова серія» – 11 випусків; «Хлопська бібліотека» (1896 – 1899, видання РУРП, де І. Франко та його однодумці пропагували ідеї радикалізму, популяризували бачення галицьких радикалів поточного стану справ, мало побачити світ 20 книжок, але ч. 12, 13 заборонила цензура); «Універсальна бібліотека» (1909 – 1912, спільно з О. Пашуком, видав 8 випусків; «Міжнародна бібліотека» (1912 – 1914, після розриву стосунків з О. Пашуком, 14 випусків; «Всесвітня бібліотека» (1914 – до смерті, спільно з І. Калиновичем. Твори, які побачили світ у видавничих серіях, розширювали світогляд українців, служили суспільно-культурницьким цілям.

У серії «Українсько-руський архів», який видавало НТШ, І. Франко упорядкував, прокоментував, оснастив передмовами два томи: «Громадські шпихліри в Галичині 1784–1840» (т. 2, 1907) та «Матеріяли до історії азбучної війни в Галичині 1859 р.» (т. 8, 1912) – цінний джерельний матеріал до української історії та економічної науки. Джерела до історії України І. Франко опублікував також у низці видань Українсько-руської Видавничої Спілки (1899–1914).

І. Франко та його однодумці спиралися на європейський досвід, докладали зусиль, щоб ознайомити українського читача з ідеями, визначальними в політичному і культурному житті тогочасної Європи, плекали рідну літературу.

Підсумовуючи в нашому схематичному історіографічному огляді доробок Івана Франка як історика, наголошуючи на видавничій складовій його діяльності, що мала на меті донести його ідеї до українського загалу, можна зробити такий прикінцевий висновок: без його історичних творів, червоною ниткою яких проходила ідея соборності українських земель, публікацій джерельного матеріалу в сучасній українській історичній науці не може обійтися жодна синтетична праця.

Не хотілося, але доводиться закінчувати гіркими словами, на мінорній ноті. У ювілейний Франковий 2016 рік, тому два тижні, за злочинного недбальства міської влади і особисто міського голови Львова, про позитивні якості якого є багато ілюзій по всій Україні, при вул. Чайковського, 31 у Львові знесено унікальну пам'ятку історії – будинок понад 150-річної давности, де містилися редакції кількох ліберальних львівських газет, в тому числі і газети «Kurjer Lwowski», де І. Франко пропрацював десять років, редакції, яка давала йому непоганий заробіток, коли його не хотіли чи не могли дати українські установи, де він опублікував польською мовою багато українознавчих праць, які є великим набутком нашої культури. Мамона руками наших «патріотів» далі руйнує пам'ять про минуле. Пам'ять навіть про такого велета, яким був І. Франко, у Львові, який був Його містом.

«Один у другого питаємо» (Т. Шевченко), коли це закінчиться і хто, нарешті, відповідь і за цей злочин, і за всі інші – несть числа їм, які скоєні в Україні за останніх чверть століття. А чи відповідь...?

Список використаних джерел

1. Франко, Іван. Зібрання творів: У 50 т. [Текст] / І. Франко. – Київ: Наук. Думка, 1976 – 1986.–Т. 1–50;
додаткові томи:
2. Франко, Іван. Зібрання творів: У 50 т. Показчик купюр [Текст] / І. Франко. – Київ: Наук. Думка, 2009. – 336 с.
3. Франко, Іван. Додаткові томи до Зібрання творів: У 50 т. [Текст] / І. Франко. – Київ: Наук. Думка, 2008 – 2011 – Т. 51–54.
4. Багалій, Д.І. Іван Франко як науковий діяч: загальний нарис [Текст] / Д.І. Багалій. – Україна. – Кн. 6. – Київ, 1926. – С. 21–42.
5. Дорошенко В. Спосіб творів Івана Франка з додатком спогадів про нього і рецензій на його писання [Текст]/В. Дорошенко// Матеріали до укр. бібліографії. — Л.: Вид. НТШ, 1918. — Т. IV.
6. Злупко С.М. Іван Франко – економіст [Текст] / С.М. Злупко. – Львів: МП “Слово”, 1992. – 208 с.
7. Кравець, М. М. Іван Франко – історик України [Текст] / М. М. Кравець. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1971. – 204 с.
8. Якимович Б.З. Іван Франко – видавець. Книгознавчі та джерелознавчі аспекти [Текст] / Б.З. Якимович. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2006. – 691 с.

References

1. Franko I. Zibrannya tvoriv: U 50 t. [Works collection in 50 volumes]. – Kyiv: Nauk. Dumka, 1976 – 1986.–Т. 1–50;
Additional volumes:
2. Franko I. (2009) Zibrannya tvoriv: U 50 t. Pokazhchyk kupyur [Works collection in 50 volumes. Note index]. – Kyiv: Nauk. Dumka, 336.
3. Franko, I. Dodatkovi tomy do Zibrannya tvoriv: U 50 t. [Additional volumes to Works collection in 50 volumes]. – Kyiv: Nauk. Dumka, 2008 – 2011 – Т. 51–54.
4. Bahaliy, D. I. (1926) Ivan Franko yak naukovy diyach: zahal'nyy narys [Ivan Franko as a scientific figure: general sketch]. – Ukrayina. – Kn. 6. – Kyiv, 21–42.
5. Doroshenko V. (1918) Spys tvoriv Ivana Franka z dodatkom spohadiv pro n'oho i retsenziy na yoho pysannya [The list of Ivan Franko's works with the edition of memories about him and reviews of his works]. Materialy do ukr. bibliohrafiyi. — L.: Vyd. NTSh, — Т. IV.
6. Zlupko S. M. (1992) Ivan Franko – ekonomist [Ivan Franko as an economist]. – L'viv: MP “Slovo”, 208.
7. Kravets', M. M. (1971) Ivan Franko – istoryk Ukrayiny [Ivan Franko as a historian of Ukraine]. – L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koho universytetu, 204.
8. Yakymovych B. Z. (2006) Ivan Franko – vydavets'. Knyhoznavchi ta dzhereloznavchi aspekty [Ivan Franko as a book publisher. Bibliological and source studying aspects.]. – L'viv: Vydavnychy tsestr LNU imeni I. Franka, 691.

ИВАН ФРАНКО – ВЫДАЮЩИЙСЯ УЧЕНЫЙ-ГУМАНИТАРИЙ, АРХИТЕКТОР СОБОРНОЙ ИДЕИ ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ХУДОЖЕСТВЕННОГО И НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ

Б. З. Якимович

Аннотация. В статье сделана попытка дать современную оценку Ивану Франко как выдающемуся историку и государственнику, который на протяжении

всей жизни был konsekventным соборником, глубоко понимал необходимость построить Украинское Самостоятельное Соборное Государство, которое только одно может уберечь украинцев от ассимиляции, позволит свободно развивать науку и культуру европейского уровня.

Ключевые слова: Иван Франко, мировоззрение И. Франко, история Украины, всемирная история, марксизм, украинские радикалы, Галичина

**IVAN FRANKO IS AN OUTSTANDING SCIENTIST- HUMANIST,
ARCHITECT OF THE CONCILIAR IDEA
HISTORIOGRAPHICAL ASPECTS OF LITERARY AND SCIENTIFIC HERITAGE
B. Z. Yakymovych**

Abstract. *This article attempts to give a present-day estimation of Ivan Franko as an outstanding historian and statesman who was a consequential adherent of national unity and fully understood the need of building the independent and unified Ukrainian State, which was the only institution that could prevent the Ukrainians from assimilation as well as enable them to develop the science and culture of the European standard freely.*

Keywords: *Ivan Franko, Franko's worldview, history of Ukraine, world history, Marxism, Ukrainian radicals, Halychyna*

УДК 821.161.2-312.1

**ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПТИ В ПОВОЄННІЙ ЛІРИЦІ
МИХАЙЛА СИТНИКА**

І. П. ВАСИЛИШИН, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
Email: ip.was@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто екзистенційно-філософські концепти в повоєнній ліриці Михайла Ситника – одного із найяскравіших представників української еміграційної літератури ХХ ст. Виокремлено концепти, які з погляду екзистенціального аналізу домінують у бутті-у-світі особистості (у художньому тексті – ліричного героя) – відчуження, тривога, самотність, смерть – змушуючи її врешті-решт здійснити «свободу вибору», що визначатиме модус автентичного чи неавтентичного існування. Досліджено, що концепти, що домінують у ліриці поета, визначають його сприйняття реалій світу, яке трансформується у власне буття-у-світі на його найглибшому внутрішньому психологічному та художньо-філософському рівні – екзистенції поета, вираженій у поетичному слові. Проаналізовано провідні екзистенційні мотиви у творчості митця, що складають художньо-філософську основу його повоєнної лірики. Різноманітне дослідження творчої спадщини Михайла Ситника відтворює й доповнює загальну картину літературного процесу повоєнного періоду на основі вивчення творчості українських письменників в еміграції, аналізу художніх напрямів, стилів, літературно-філософських концептів, художньо-філософських тенденцій, виявляє вплив цього періоду на подальший розвиток української літератури ХХ і ХХІ століть.

Ключові слова: екзистенційно-філософські концепти, екзистенційні мотиви, парадигма буття, поетичне буття-у-світі, епоха